

(podvukao D. V.). Kada su u deset ujutro u četvrtak, 3. svibnja 1945., prve kolone Narodno-oslobodilačke vojske započele silaziti s Kozale radi okupacije grada (podvukao D. V.), sami ljudi iz gradskog Narodno-oslobodilačkog odbora, koji su trebali poticati nutarnji prevatat, već su bili poduzeli temeljne korake za obnašanje vlasti i za održavanje javnog reda”. (str. 121.-122.)

“Osvajanje i okupacija” Rijeke od NOV-a, kao i sve navedeno upućuju da knjiga *Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*, što se talijanskih autora tiče, ima za cilj “dokazati” da je “Rijeka talijanski grad prema osnivanju u kome je stoljećima prevladavao talijanski narod. Trenutno. Talijani nisu većinski narod, ali talijanska kultura u Rijeci uvijek postoji i neophodna je za kulturni identitet ovih koji u njoj žive. Zbog toga Italija nikako ne smije odustati od Rijeke i Istre, pogotovo ne u ovom presudnom trenutku. Krajevi koji su bili silom oteți moraju se vratiti Majci zemlji”.

DUŠKO VEČERINA

Arrigo PETACCO, Egzodus. Zanimjekana tragedija Talijana Istre, Dalmacije i Julijske krajine, Durieux, Zagreb 2003., 217 str.

Naš onedavno opće prihvaćeni vrijednosni sud da su za sve što nam se ružno dogodilo u drugoj polovini prošlog stoljeća krivi komunisti u Republici Hrvatskoj, Josip Broz Tito, partizani i UDBA našao je i svoju međunarodnu potvrdu. Naime, na hrvatskom tržištu mogu se, uz svesrdnu našu potporu i medijsku prezentaciju, naći knjige koje opisuju kako su komunisti, Tito i jugoslavenski partizani «oteli i okupirali» talijanske gradove i pokrajine. Jedna od njih je nedavno preveden i objavljen talijanski bestseller «Egzodus - zanimjekana tragedija Talijana Istre, Dalmacije i Julijske krajine», afirmiranoga novinara i publiciste Arriga Petacca u izdanju zagrebačke nakladničke kuće «Durieux». U njoj su, kaže zagrebački tjednik «Nacional» opisani povijest i sudbinu približno 350.000 Talijana, kojima je Titov režim oduzeo cjelokupnu imovinu i natjerao ih na odlazak.

Istovremeno naši mediji prihvaćaju talijanske tvrdnje o progonu tolikog, pa i većeg broja Talijana koji su živjeli na prostorima Republike Hrvatske.

Akademik Petar Strčić, u nedavno objavljenom članku u zborniku «Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918-1943)» (str. 42.) u svezi s tom i takvim brojkama, piše: «Talijani iz apeninskih, hrvatskih i slovenskih područja, i talijanizirani Hrvati i Slovenci, i Hrvati i Slovenci s bivšeg talijanskog teritorija, pa i Hrvati iz krajeva koji nisu bili u sklopu Kraljevine Italije u međuraču (između dva svjetska rata, op. D. V.) u literaturi u Italiji i danas su zbrajani samo kao Talijani. A to se pokatkad čini i u Hrvatskoj. Međutim, te brojke stalno rastu, što postaje samo na prvi pogled čudnim, jer ni to nije neobično u povijesti takovih i drugih slučajeva. Tako se, npr. godine 1958. pisalo o 201.440 osoba; godine 1972. čitamo već brojku od 350.000 (tim brojem kalkulira Petacco, op. D. V.), a u 1994. godini stiglo se do tvrdnje o 410.000 Talijana. Sve tri brojke govore – kao što je to uobičajeno – samo o Talijanima. Dakle, u razdoblju od 26 poslijeratnih godina u talijanskoj literaturi povećan je broj za više od 50%. Međutim, prema službenim podacima Kraljevine Italije 1927. i 1931 godine u tadašnjem talijanskom prostoru na istočnoj obali Jadrana, u provincijama Pula, Rijeka i Zadar bilo je ukupno 411.629 stanovnika, i to Hrvata, i Slovenaca, i Talijana, i drugih. Proizlazi, dakle, da je masovnim egzodusom 410.000 Talijana poslije 1945. godine cijelo to područje ostalo gotovo sasvim nenaseљeno, što je potpuni nonsens».

Istraživanja Vladimira Žerjavića, objavljena 1993. godine, govore o 188.000 optanata. Od tog broja treba oduzeti 44.000 Talijana doseljenih u vrijeme fašizma (plus dvije tisuće prirasta) dolazi se do brojke od 142.000 iseljenih Talijana i talijaniziranih Hrvata i Hrvata koji nisu prihvaćali komunistički režim koje su iselile s područja današnje Republike Hrvatske. Te su osobe imale i iskoristile pravo izbora, koje su im ponudile vlade tadašnje Jugoslavije i Italije na osnovi mirovnog sporazuma, da ostanu u Hrvatskoj ili da isele u Italiju. Međutim, autor nije uzeo u obzir npr. prezimena, imena, dotadašnju narodnost, podrijetlo, mjesto rođenja, prebivališta i boravka, a to daje znatno manji broj «Talijana».

Da se vratimo Petacovoj knjizi. Na prvim stranicama «Egzodusa» autor je ustvrdio da su u rušenju bivše Jugoslavije i stvaranju novih država sudjelovale sve nacionalnosti «...Hrvati, Slovenci, Srbi, Bošnjaci, Crnogorci, Kosovari...», svi osim jedne, one talijanske, povijesno ukorijenjene u Julijskoj krajini, u Istri i Dalmaciji». (str. 20.) Zašto? Jer Talijana više nema, a nema ih jer su, između ostalog, «Prvi koji su potpalili barut bili Hrvati, koji su zastupali svoja traženja prilično okrutnim metodama... Hrvati su tražili od austrijske vlasti pripojenje Dalmacije i njezinih lijepih gradova koji je talijansko poduzetništvo učinili bogatim i radinim...». (str. 23.)

Autor se pita kako je do toga došlo te otkriva da se nakon talijanske vojne pobjede 1918. – pobjede koju će D'Annunzio definirati «osakaćenom» – zbog kontroverzi vezanih uz određivanje istarskih i dalmatinskih područja, američko, tj. Wilsonovo načelo prava na samoodređenje naroda biti u drugom poraću uzrokom kompleksnih međunarodnih razmirica. Naime, «'Linija Wilsona' koja je Jugoslaviji dodijelila istočnu Istru i Dalmaciju, žestoko je osporavalo talijansko javno mnijenje. Predsjednik vlade Vittorio Emanuele Orlando, u znak prosvjeda, bio je čak plaćući napustio parišku mirovnu konferenciju». (str. 25.)

Zanimljivo je da Arrigo Petacco pravo naroda na samoopredjeljenje, pravo kojim su narodi u 20. st., stvorili svoje sadašnje državne zajednice, naziva uzrokom «složenih međunarodnih razmirica». Napuštanje talijanskog predstavnika mirovne konferencije, ruski povjesničar Potemkin prikazuje u pravom svjetlu – Orlando se u Italiju nije smio vratiti bez navodno talijanske Rijeke.

Razdoblje prije i neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, Petacco završava tvrdnjom da je problem granica s Jugoslavijom barem djelomično riješen Rapalskim ugovorom 1920. te konstatira da je «Pridobivanjem Rijeke, nakon Pule i Zadra, Italija napokon dosegla one nacionalne granice o kojima su sanjali teoretičari našeg Risorgimenta. No, osvajanje teritorija što su bili povijesno talijanski, nije ujedno značilo i to da su svi stanovnici tih područja bili sretni što su postali takvima...». (str. 26.)

Događaje između dvaju svjetskih ratova na tom «povijesno talijanskom prostoru» Petacco opisuje uglavnom «nestašlucima» talijanskih nacionalista koji su rušili spomenike, koje su podigli Habsburgovci. Masovni bijeg onih koji su odbili primiti talijansko državljanstvo, autor opravdava tvrdnjom da taj egzodus nije bio uzrokovan političkim pritiscima, nego uglavnom gospodarskom krizom koja je uskoro uslijedila. Ipak, autor i sam uviđa da je stanje postalo nešto složenije dolaskom fašista na vlast (1922.) te su izgređi i sukobi postali brojniji. Hrvatski i slovenski su nastavnici dobivali otkaze pod različitim izgovorima; domaćim je katoličkim župnicima bilo zabranjeno poučavanje na narodnom jeziku; provedena je talijanizacija hrvatskih i slovenskih imena mjesta i obiteljskih prezimena: «Ova netrpeljiva, diskriminatorna, a u nekim vidovima i rasistička politika rimske vlade, izazvala je, naravno, reakciju slovenskog i hrvatskog pučanstva, koja se ubrzo ispoljila na dosta silovit način. Povezana i potpo-

magana različitim skupinama slovenskih i hrvatskih nacionalista koje su već ilegalno djelovale u Jugoslaviji, pojavila su se ubrzo i na područjima nastanjenim pretežno hrvatskim stanovništvom tajna udruženja koja su u raznim prilikama organizirala atentate, zasjede i prave gerilske akcije...» (str. 31.)

Zar je to povijesna istina o svemu što se događalo tijekom dvadestogodišnje talijanske okupatorske i fašističke vladavine na prostorima Istre, Hrvatskog primorja i Dalmacije? Zar na okupiranim hrvatskim i slovenskim teritorijima Italija nije ponajprije krenula u progon neslavenskih naroda, pripadnika bivše Austro-Ugarske Monarhije. Konačno za njima su slijedili progoni nacionalno svjesnih i obrazovanih Hrvata i Slovenca. Upravo u tim događanjima treba tražiti razloge nagle gospodarske propasti Istre i susjednih krajeva, a ne u svjetskoj gospodarskoj krizi iz tridesetih godina prošlog stoljeća.

Prema istraživanju prof. dr. Pavla Ravlića, objavljenom u zborniku «Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918-1943)» (str. 549.), samo se sa poluotoka Istre (prema talijanskoj administrativnoj podjeli poluotok je obuhvaćao Pulsku i Riječku provinciju, s gradovima Kopar, Izola i Piran – op. D.V.) u razdoblju talijanske okupacije, iselilo 58.000 Hrvata, približno 20.000 Slovenaca, oko 10.000 Nijemaca/Austrijanaca, oko 5.000 ostalih austro-ugarskih nacionalnosti te oko 10.000 stranca, tj. sveukupno 103.000 ili 26,9% stanovništva.

Zar treba ponovo reći da je na okupiranom hrvatskom i slovenskom području od 1918. do 1921. godine vladalo tzv. ratno stanje. Tijekom tog «ratnog stanja» talijansko Ministarstvo prosvjete je u prvih osam mjeseci okupacije zatvorilo 60 hrvatskih škola, ukinulo 84 hrvatska školska razreda, a 166 hrvatskih učitelja je ostalo bez posla. U Lošinj u npr. od 15 škola ostalo samo njih 5, u Poreču 3 od prijašnjih 19, a u Puli 4 od nekadašnjih 36.

Također je zanimljivo vidjeti na koji način Petacco vidi udio Italije u komadanju Kraljevine Jugoslavije (1941.): «Potpuno talijanskim postali su Šibenik, Dubrovnik, Kotor i Split, zajedno sa cijelom dalmatinskom obalom, otocima i pokrajinom Kranjskom.... Samo je Hrvatska, zahvaljujući djelovanju Ante Pavelića i njegovih ustaša, uživala povlašteni položaj: pretvorena je u Nezavisnu Državu Hrvatsku koja je, osim cijele Hrvatske obuhvaćala i Bosnu, Hercegovnu i dio Dalmacije». (str. 43.)

Zaslužuje li ta konstatacija bilo kakav komentar?

Petacco nastavlja sljedećim tvrdnjama: «Za naše okupacione snage, nesmotreno bačene u jugoslavenski osinjak, 'neugodnosti' kojih se bojao Vittorio Emanuele, ubrzo su se pokazale mnogo većima nego što su predviđene... Među raznim optužbama koje je nakon rata Jugoslavija uputila na račun Talijana (optužbe dijelom iskorištne da se kasnije masakri i bacanje Talijana u fojbe prikažu kao čin narodne pravde), bila je i optužba da su za vrijeme okupacije vršile nasilja i okrutnosti. Jugoslavenska se publicistika tih godina nije libila prikazivati talijanske vojnike na isti način kao i njemačke i ustaške. U stvarnosti, ponašanje je talijanskih snaga bilo u mnogome drugačije». (str. 55.)

U čemu su to talijanski vojnici bili drugačiji? Možda u tome što su represivne mjere postale glavnom metodom talijanskih okupacijskih vlasti u suzbijanju otpora hrvatskog naroda. Odmah nakon okupacije uspostavljen je Vojni sud. Prve presude na smrt izrečene radi sabotaze izvršene su već u kolovozu 1941. godine. Izvanredni sud za Dalmaciju je 1941. godine, u prvih mjesec dana postojanja, osudio 35 osoba na smrt. Kroz talijanske sudove, je do kapitulacije Italije (1943.), prošlo gotovo 5.000 ljudi, od

kojih je oko 500 osuđeno na smrt, a ostali su završili u raznim logorima u Italiji ili Njemačkoj.

Koncentracione logore Talijani 1941. godine osnivaju na jadranskim otocima Ošljak, Molat, Murter, Olib, Zlarin, Ugljen i Rab, a na kopnu Preluka, Mamule, Lovran, Bar. U koncentracijski je logor Molat samo do kraja 1942. godine bilo internirano 2.068 osoba. Kakav im je bio status govori podatak da su radi rušenja telegrafskih stupova kod Šibenka 22. svibnja 1943. godine na smrt strijeljanjem osuđena 66 molatska zatočenika, tri taoca za svaki porušeni telegrafski stup. Ipak, odluka o broju streljanih je «ublažena» te je zbog navedenog «zločina» streljano 40 logoraša.

Petacco o uzrocima nastanka koncentracijskog logora na Rabu, u kome je bilo i Židova, piše: «Događalo se da i sam Mussolini bude osobno umještan u neki humani postupak. Odavno je, kao što priča povjesničar Renzo De Felice, Duce bio zatrpan njemačkim zahtjevima koji su tražili 'vraćanje' jugoslavenskih Židova što su se sklonili u predjele pod talijanskom okupacijom. On je pokušao sve da ne popusti pritiscima. Najprije je birokratskom smicalicom poništio svoj pristanak. Zatim je sve nastojao odgađati do u nedogled, pod izgovorom da je potreban popis stanovništva kako bi se ustanovilo koliko od popisanih Židova 'pripada' Nijemcima. Napokon je odredio da ih se sve smjesti na kvarnerski otok Rab kako bi se izbjeglo da neka razmatrana preinaka okupacijskih zona u korist Hrvatske, omoguće njegovo hvatanje...» (str. 59)

Zar ovo nije «argument» da se Mussolini pored zločina koje je učinio nad milijunima ljudi, ovjekoveći i statusom Pravednika?

Prema izvješću splitske prefektуре od 15. svibnja 1942. godine, samo s područja splitske provincije od 1. studenog 1941. do pisanja izvješća, u Italiju je internirano 1.796 osoba, a od toga ih je 1.273 protjerano u NDH-a. Prema podacima endehaških vlasti, u razdoblju do kapitulacije Italije, ukupan se broj protjeranih Hrvata, koji su prispjeli u NDH i prijavili se tamošnjim vlastima, popeo na više od 17.000 osoba.

Prema podacima Oblasnog Narodno-oslobodilačkog odbora za Dalmaciju, prikupljenim do kolovoza 1944. godine, strijeljano je 4.948, a internirano 2.144 osoba. Također je uništeno 8.227 stambenih i 3.245 gospodarska te 58 javna objekta i 82 industrijska poduzeća. Prema podacima Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina talijanskih okupatora na području Hrvatske (bez Istre), prikupljenima 1946. godine, Talijani su uhitili 9.783 osobe, zarobili 2.058, internirali 16.870, konfinirali 1.327, rase-lili 3.527, odveli na prinudni rad 955 i prinudno mobilizirali 615. Nad 4.269 osoba je izvršena povreda časti i dostojanstva.

Ljudski gubici za Istru, prema podacima Oblasne komisije iz 1946. godine, iznosili su 5.802 ubijena civila. Talijanski fašisti ubili su 889 ljudi sami, a još 1.214 osobe zajedno s Nijemcima. U borbi je poginulo više od 5.000 partizanskih boraca Istre. Tijekom rata slobode je lišeno 14.867 osoba a u logore i na prinudni rad je odvedeno 21.509 Istrana: Spaljeno je ili razoreno 5.955 stambenih kuća i gospodarskih objekata. Ukupni gubici Istre, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja iznose 23.009 ubijene osobe (9.314 civila i 13.695 partizanskih boraca).

Sveukupno, utvrđeno je da na području Republike Hrvatske talijanski okupator ubio 40.442 osobe.

Za djelovanja istarskih svećenika Arrigo Petacco se koristi pisanjem talijanskog povjesničara Gaetana La Perna, te kaže: «... upravo je svećenstvo slavenskog porijekla, svojim sjemeništima pretvorenim u pokretačke centre djelovanja u župama i sakristijama korištenim kao sigurno utočište, omogućilo aktivistima KPJ da ožive onaj široki

nacionalni sveslavenski front koji će im poslužiti kao odskočna daska za osvajanje vlasti... Nakon pojavljivanja slavenskih partizana, i od ovih poticani, u mnogima su se mjestima pojavili hrvatski i slovenski aktivisti,» kaže Petacco, «kojima su se pridružili Istrani slavenskog porijekla, pa i mnoge grupe talijanskih antifašista koji su smatrali da treba ujediniti snage za borbu protiv fašizma i njemačkog osvajača. Zahvaljujući ovoj zbrkanoj operaciji, kasnije će jugoslavenski povjesničari smatrati kako su pozvani da ono što je bila prava pravcata vojna okupacija nazovu narodnim ustankom». (str. 63-66.)

Odluku Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i ostalih okupiranih krajeva Hrvatskoj, Petacco je ovako objasnio: «26. rujna, u Pazinu, u toku burne skupštine kojoj su prisustvovali samo dva Talijana, službeno je proglašeno odvajanje Istre od Italije i njezino pripojenje jugoslavenskoj majci domovini. Ukinuvši sve političke, ekonomske i socijalne zakone koje je nametnuo fašistički režim, odlučeno je da svi Talijani preseljeni u Istru nakon 1918. budu 'vraćeni Italiji' i da sve nasilne talijanizacije imena i natpisa ponovo dobiju stare hrvatska imena...». (str. 67.)

Tim danom u Istri, «otkriva» nam Petacco, «slavenske paravojne formacije» započele su lov na fašiste, što je u krajnjem slučaju značilo lov na Talijane, a što je prekinuto dolaskom Nijemaca: «Oni konačno stižu! Nije bilo Talijana u istarskoj zemlji koji nije odahnuo s olakšanjem i nije ganuto zahvalio nebu kad ih je vido kako dolaze. Naravno, ni u jednom drugom dijelu Europe njemačkim se vojnicima nije nikada dogodilo da budu primljeni kao oslobodioci, ali u Istri se to dogodilo.... Nakon mjesec dana mučnog terora, mora je konačno odagnana. Kasnije će mnogi otkriti da su pali s konja na magarca, no zasad je bio dan slavlja i osjećaj olakšanja širio se i među brojnim slavenskim obiteljima koje su šutke i nemoćno prisustvovala nasiljima i pljačkanjima što su ih vršili njihovi sunarodnjaci...». (str. 75.)

Ti njemački «osloboditelji» su zajedno s Talijanima koji su se vratili u razdoblju zajedničke vladavine u Istri ubili 1.214 osobe.

Nakon kapitulacije Kraljevine Italije, Mussolini uz pomoć Hitlera, na sjeveru zemlje stvara Talijansku Socijalnu Republiku za koju Petacco kaže: «... novostvorena Socijalna Republika nastupala je časno u obrani integriteta domovine. Zapravo, u njenim ustavnim spisima moglo se među inim, pročitati: 'Temeljni cilj vanjske politike Talijanske socijalne Republike (TSR) morat će biti jedinstvo, neovisnost, cjelovitost Domovine u morskim i alpskim granicama kavim ih je označila priroda, krvna žrtva i Povijest'». (str. 82)

O tome kako se na istočnoj obali Jadrana razaraju i ruše «talijanski» gradovi, Petacco daje sljedeće objašnjenje: «Zadar je bio prvi talijanski grad koji je pao. Sravljen sa zemljom 90% od 54 zračna bombardiranja koja su prouzročila na tisuće mrtvih, ovaj grad koji je po jeziku i kulturi predstavljao najhomogeniju venecijansku utvrdnu na dalmatinskoj obali, u studenom 1944., kada su tamo ušle Titove trupe, ostavljao je sablasan dojam». (str. 125.) Drugi je po redu bio Trst: «Tito, već dulje vremena odlučan da stavi Saveznike pred gotov čin, izdao je precizne naredbe da se zanemare frontovi drugorazredne važnosti, da bi se svi naponi usredotočili na osvajanje Trsta...». (str. 128.) «U Rijeku su Titove snage ušle 3. svibnja, nakon oštrih borbi s malim brojem odjeljenja 'Desete' (fašistička vojna postrojba, op. D. V.) koja su ostala braniti grad nakon povlačenja Nijemaca...». (str.131.) «Utvrđenje u Puli napadnuto je 4. svibnja. Sljedećeg su dana njemačke trupe primile naređenje da se zabarikadiraju u utvrdama, kako bi odolijevale sve do dolaska Saveznika kojima su se trebali predati. Nekoliko je

talijanskih odjeljenja 'Desete' ostalo naprotiv do kraja braniti svoje položaje. Zatim su se, nakon krvavih okršaja, počevši od 6. svibnja počeli postepeno predavati. Njihova sudbina, kao uostalom i svih ostalih zarobljenika, bila je strašna. Tko je nadživio bilo fojbe bilo strijeljanja, morao se suočiti s vrlo teškim zatvoreništvom praćenim glađu i bolestima... Danima su ulicama prolazile vojne povorke kojima je po zapovjedi pljeskalo mnoštvo hrvatskih seljaka dovedenih iz susjednih sela...». (str. 132.)

Kako se Talijani odnose prema svojim suradnicima, ratnim zločincima Petacco nas upoznaje kroz priču o četnicima koji su se našli u Italiji: «Potkraj travnja, formacija četnika došla je do vrata Gorice spustivši se iz Slovenije. Druga kolona, sastavljena od oko 20.000 osoba, s mnogo tisuća naoružanih ljudi, okupljala je četnike većim djelom Srbe, ali i Hercegovce, Slovence, Dalmatince raznih političkih boja, koje je strah od partizanskih odmazda ponovo ujedinio... S oružjem u ruci, sjajnim noževima za pojasom i duge kose rasute po plećima, Srbi su nasrtali na periferijske kuće, pljačkajući i napadajući nenaoružane građane. Mnogo je žena bilo silovano i panika se proširila cijelom Goricom... Ostavljajući za sobom tragove nasilja, četnička se horda uputila prema istočnoj Furlaniji da se utabori oko grada Palmanove, u blizini savezničkih linija koje su držali vojnici britanske armije. Pregovori o predaji su se odužili nekoliko dana i bili su prilično složeni. Dok su Titovi izaslanici zahtjevali njihovu predaju, četnici su opet, sa svoje strane, tražili da budu priznati kao borbena jedinica komandanta Draže Mihajlovića i da se koriste propusnicom koju su im ranije obećali Saveznici. Na kraju je prevladao zdrav razum: Englezi su, iako svjesni da se radilo pretežno o kolaboracionistima, odbili zahtjev titoista i, nakon što su ih razoružali, prevezli su četnike u zatvorenički logor u okolici Forlia, gdje su ostali godinu dana. Zatim su pušteni na slobodu da se iseles u Europu ili preko Oceana. Na ovako human postupak, vrlo različit od onog koji je primijenjen prema ostalim zatvorenicima, sigurno je Engleze naveo osjećaj krivnje izazvan njihovom svojevremennom 'izdajom' Draže Mihajlovića u korist Tita». (str. 133-134.)

Završne operacije oslobođenja Hrvatske i Slovenije te međunarodni mirovni pregovori doveli su do formiranja Slobodnoga teritorija Trsta i dviju zona: «A» i «B», Petacco opisuje na sljedeći način: «...Tako je započela duga agonija zone 'B' koja je, prema Mirovnom ugovoru, trebala biti podjeljena neposrednim dogovorima Rima i Beograda. Čisto talijanski gradovi poput Pirana, Poreča i Rovinja, bez temelja su ustupljeni Jugoslaviji, čime su pogažena sva prava talijanske etničke komponente regije. Tako nepravedno prisvajanje dobit će na kraju svoje pravno pokriće talijansko-jugoslavenskim Osimskim sporazumom, 1975.«. (str. 150.)

Petacco knjigu završava «veličanstvenim brojkama» ubijenih i protjeranih Talijana u razdoblju od 1943. do 1947. godine. Iako je za njega sporno koliko je ljudi ubijeno i bačeno u špilje (foibe): 10.000? 20.000? 30.000?, on je siguran da je protjerano 350.000 Talijana.

Konačno, usporedimo sva ta prebrojavanja, iza kojih stoje tragične sudbine tisuća nedužnih ljudi. Prvi progoni ljudi na prostoru Istre, Hrvatskog primorja i Dalmacije počeli su 1918. godine dolaskom talijanske vlasti. Između dvaju svjetskih ratova, kao neposredne posljedice talijanske vlasti, dolazi do progona 103.000 osobe. Smatra se da je tijekom Drugoga svjetskog rata talijanski okupator na području Hrvatske ubio 40.442 osoba. Tako dolazimo do moguće brojke od 143.442 prognane i ubijene osobe od kojih je malo koja imala talijanski nacionalni predznak.

Zar će i dalje biti sporno i nejasno o čemu se radi? Tko je započeo tu tragediju? Zašto je uopće do nje došlo te konačno koliko je ljudi izgubilo živote i tko je za to odgovoran?

Često se kalkulira i s odštetom prema Italiji glede napuštene optantske imovine, mada su međusobni imovinski odnosi riješeni nizom sporazuma, na osnovi kojih je tadašnja jugoslavenska država odustala od naplate ratne štete Italiji. Optanti su temeljem Mirovnog ugovora mogli slobodno raspolagati svojom imovinom sve do 1950. godine. Sporazumima između vlada dviju država sklopljenima 1950. godine u Rimu, tadašnji su se jugoslavenski predstavnici obvezali da će otkupiti onu imovinu koju njezini vlasnici žele prodati. Londonskim memorandumom iz 1954. godine reguliran je status osoba koje su prije živjele na području Slobodnoga teritorija Trsta te u zonama «A» i «B», koje su prešla pod vlast Italije odnosno Jugoslavije. Posebnim sporazumom između dviju država od 15. listopada 1954. godine riješena je imovina koju su optanti ponudili na otkup. Preostala optantska imovina koja nije bila ponuđena na otkup rješavana je sporazumima dviju vlada 1965., 1975., i 1983. godine. Posljednjim, Rimskim ugovorom iz 1983. tadašnja se Jugoslavija obvezala da na ime obeštećenja isplati Italiji 110 milijuna američkih \$. Taj dug su nakon svoga državnog osamostaljenja priznale i R. Slovenija i R. Hrvatska te ga podjelile i priznale u omjeru 6:4. Prema tom ugovoru Hrvatska je dužna 32% od ukupnog iznosa, tj. 35 milijuna \$.

Isto tako, istine radi, treba reći da je samo ratna šteta koja je Hrvatskoj počinjena od strane Italije puno veća od napuštene imovine optanata. Zašto razlika nije došla Talijanima na naplatu i zašto kod nas nije bilo suđenja talijanskim ratnim zločincima naši povjesničari, kao npr. Nikola Crnković pripisuju tadašnjom Brozovom vezanošću uz Moskvu, a Vladimir Velebit, sudionik pregovora s Talijanima, u «Večenjem listu» od 30. studenog 2001., svjedoči: «Mi smo dogovorili s Talijanima, a kasnije je to u Osimskim sporazumima potvrđeno, da će Italija preuzeti obvezu da ih 'obešteti'. Mi smo zbog toga odustali od tražanja 60 milijuna dolara, od ukupno 125 milijuna ratne štete (radi se o vrijednosti dolara u 1947. godini, op. a. D. V.). Jer, dobili smo 50 milijuna, možda je oko 20 milijuna potrošeno za diplomatske zgrade, a preostali iznos ostao je u Italiji, da bi ona mogla nadoknaditi imovinu svojim državljanima koji su napustili Hrvatsku i Sloveniju. Tvrdim, a ne bih od toga odstupio da sam još u aktivnoj službi, da su Talijani dobili sve što su tražili i da im više ništa nismo dužni».

Da Italiji i optantima nije stalo do novčane nadoknade nego do povratka hrvatskoga i slovenskog teritorija u ranije državno-pravne okvire, svjedoči činjenica da je R. Slovenija uplatila cjelokupni iznos svog dugovanja na račun «Dresdner banke», ali ga Italija ne želi podići. Talijani ne žele novac nego traže povratak napuštene imovine, a to dovoljno govori o njihovim stvarnim ciljevima i težnjama.

Knjiga «Egzodus» napisana je s istim ciljem i istom svrhom svjedočiti i dokazati da su Istra, Kvarner i Dalmacija talijanski nacionalni prostori, ali i s istim uvjerenjem da bi i danas bili talijanski da nije bilo Titovih partizana, tj. narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, odnosno tadašnje Jugoslavenske armije, koja je priznata kao saveznička antifašistička vojska.

DUŠKO VEČERINA